

dn. 27 lipca 2023 r.

dr hab. Bolesław Rok, prof. ALK
Katedra Przedsiębiorczości i Etyki w Biznesie
Akademia Leona Koźmińskiego
brok@kozminski.edu.pl

RECENZJA

rozprawy doktorskiej magistra Pawła Ogrodnika zatytułowanej „Raportowanie niefinansowe jako źródło pomiaru zaangażowania społecznego i ekologicznego przedsiębiorstw”, napisanej w Szkole Głównej Handlowej w Warszawie pod kierunkiem prof. dr hab. Marii Aluchny

PODSTAWA FORMALNA

Podstawą prawną przygotowania niniejszej recenzji jest Uchwała nr 242 z dnia 15 maja 2023 Rady Naukowej Dyscypliny Nauki o Zarządzaniu i Jakości Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, która powołała mnie na recenzenta rozprawy doktorskiej mgr Pawła Ogrodnika.

Podstawą sporządzenia recenzji jest pismo Wiceprzewodniczącego Rady Naukowej Dyscypliny Nauki o Zarządzaniu i Jakości dr hab. Tomasza Sikory, prof. SGH z dnia 24.05.2023 zawierające prośbę o przygotowanie recenzji pracy doktorskiej mgr Pawła Ogrodnika.

W ocenie uwzględniono wymogi określone w ustawie z 14 marca 2003 o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki, z późniejszymi zmianami (Dz.U. 2018, poz.1669).

Przedmiotem oceny jest dostarczony maszynopis w języku polskim, o łącznej objętości 199 stron (wraz z bibliografią i załącznikami). Praca zawiera niezbędne elementy typowe dla takiego dzieła i została przedstawiona w formie, która umożliwia jej ocenę.

OPINIA OGÓLNA

Doktorant, mgr Paweł Ogrodnik, przygotował pod kierunkiem prof. dr hab. Marii Aluchny rozprawę doktorską, w której, w kontekście społecznej odpowiedzialności biznesu, łączy problematykę sprawozdawczości pozafinansowej i pomiar zaangażowania społecznego i ekologicznego. Problematyka pracy mieści się w ramach dyscypliny nauki o zarządzaniu i

jakości. Zarówno wybrana do badania problematyka, jak i aparat teoretyczny oraz pojęciowy, a także obszerna literatura przedmiotu nie pozostawia w tym zakresie wątpliwości.

Praca poświęcona jest ważnej i aktualnej tematyce, odpowiedniej dla rozprawy doktorskiej. Przedstawiona do oceny praca spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim. Praca ma logiczną strukturę, jest spójna a część konceptualna stanowi rzeczywistą ramę dla prowadzonych badań i ich dyskusowania. W pierwszej kolejności warto podkreślić dobrą orientację Autora w metodologii i analizie badań. Doktorant wykazuje się odpowiednią znajomością koncepcji teoretycznych związanych z tematyką pracy, pokazuje także przygotowanie do prowadzenia badań empirycznych, a także do wyciągania wniosków, choć do tego ostatniego elementu można mieć uwagi. Pomimo pewnych zastrzeżeń, całość pracy oceniam pozytywnie.

UWAGI SZCZEGÓŁOWE

Zasadnicza, merytoryczna część dysertacji obejmuje strony 6-179, pozostałe elementy to bibliografia, spis treści i załączniki, co daje łącznie 199 stron. Nie jest to zatem opracowanie obszerne.

Głównym celem pracy jest dokonanie pomiaru zaangażowania społecznego i ekologicznego przedsiębiorstw, w oparciu o informacje ujawnione przez nie w ich raportach niefinansowych. Autor stawia szereg pytań badawczych, odnoszących się do zakresu ujawnień, jakości i porównywalności raportów niefinansowych, a także do zmian stopnia zaangażowania społecznego i ekologicznego.

Recenzowana praca doktorska składa się z sześciu rozdziałów. W pierwszym rozdziale autor omawia raportowanie niefinansowe w świetle literatury przedmiotu oraz dokumentów Unii Europejskiej. Wprowadza istotne definicje dotyczące raportowania niefinansowego, zwracając uwagę na to, że tych definicji jest dużo i są niejednoznaczne. Podkreśla, że raportowanie finansowe jest nową formą sprawozdawczości, która wykracza poza ramy standardów rachunkowości i sprawozdawczości finansowej, że zakres informacyjny raportowania niefinansowego nie jest precyzyjnie określony ale główne obszary zainteresowania odnoszą się do szeroko rozumianych kwestii społecznych i środowiskowych. Zauważa, że informacje niefinansowe są adresowane do ogółu interesariuszy, a ich znaczenie zmieniało się w ostatnich latach - od informacji niefinansowych stanowiących uzupełnienie rocznych sprawozdań finansowych, poprzez odrębną sprawozdawczość aż do raportowania zintegrowanego.

W tym kontekście przywołuje dane historyczne dotyczące wybranych wytycznych raportowania niefinansowego, a także zwraca uwagę i omawia szczegółowo unijne dokumenty i regulacje prawne. Tu trzeba podkreślić, że praca jest pod tym względem aktualna i autor odnosi się do nowych aktów prawnych, które szczególnie zwracają uwagę na standardy raportowania, m.in. odwołując się do struktury europejskich standardów raportowania

zrównoważonego rozwoju. Tu też jest niewielki podrozdział odnoszący się do poszczególnych teoretycznych koncepcji związanych z historią zarządzania.

Uwagi mogą odnosić się do kilku kwestii, przede wszystkim do powiązania wybranych teorii przedsiębiorstwa z motywacją do raportowania niefinansowego. Zbyt pobieżnie zostało to przedstawione aby można było podjąć rzeczową dyskusję, a wiele stwierdzeń budzi kontrowersje. Można byłoby też podjąć wyzwania i kontrowersje związane z raportowaniem niefinansowym, które systematycznie pojawiają się od wielu lat w literaturze naukowej.

W rozdziale drugim Autor odnosi się do koncepcji zrównoważonego rozwoju i społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw, ukazuje uwarunkowania historyczne, perspektywę różnych dyscyplin i dokonuje przeglądu literatury przedmiotu, odwołując się do różnych, dość przypadkowo wybranych elementów tej historii. Oczekiwałbym, że przedstawiane modele zrównoważonego przedsiębiorstwa staną się podstawą metodologii pomiaru w dalszej części pracy. Nie są one jednak w żadnym stopniu wykorzystywane dalej. Treść obu rozdziałów teoretyczno-historycznych jest w dużym stopniu oderwana od zasadniczej części pracy, czyli części badawczej.

W trzecim rozdziale Autor omawia metody pomiaru zaangażowania społecznego i ekologicznego przedsiębiorstw oraz badania jakości raportów niefinansowych. Tutaj prezentuje przegląd metod pomiaru zaangażowania społecznego i ekologicznego przedsiębiorstw, a następnie przyjmuje, że zaangażowanie ekologiczne przedsiębiorstwa to ogół jego działań na rzecz ochrony środowiska naturalnego, odpowiednio definiując też zaangażowanie społeczne. Nie są to niestety, najbardziej trafne określenia w kontekście literatury naukowej w Polsce. Zaangażowanie społeczne jest od wielu lat przedstawiane jako partnerskie projekty współpracy przedsiębiorstw z organizacjami pozarządowymi na rzecz rozwoju lokalnego. Z kolei mówiąc o zaangażowaniu ekologicznym ma się na myśli przede wszystkim przykłady kampanii wizerunkowych, edukacyjnych lub marketingowych uwzględniających wybrane elementy ochrony środowiska. Można było liczyć, że Autor zaprezentuje tu bardziej kreatywne podejście i zaproponuje bardziej adekwatną terminologię.

W rozdziale czwartym, a następnie w piątym, rozpoczyna się „właściwa” część pracy - autor przedstawia opis badania pomiaru zaangażowania społecznego i ekologicznego i charakterystykę badanej grupy przedsiębiorstw, opis procesu zbierania i przetwarzania danych, a także metody jakie zostały wykorzystane w przeprowadzonym badaniu. Podstawowym narzędziem badawczym jest w tym przypadku analiza treści ujawnień korporacyjnych zawartych w raportach niefinansowych. Analiza ta dostarcza danych niezbędnych do sporządzenia analizy wskaźnikowej, dzięki której możliwa jest operacjonalizacja wyników przedsiębiorstwa. Podstawowa metoda wskaźnikowa bazuje na metodzie zaproponowanej przez Corporate Knights (CK), co jest dobrym wyborem, gdyż od wielu lat ich ranking globalny jest uznawany jako jedno z najpoważniejszych podejść do oceny wyników w obszarze zrównoważonego rozwoju.

Można mieć jednak wątpliwości, po co dołożono badanie jakości raportowania w oparciu o metodę zaproponowaną wcześniej przez polskich autorów. Trzecie pytanie badawcze dotyczy właśnie tego, jak kształtuje się jakość raportów niefinansowych oraz jak ulegała ona zmianom w badanym okresie. Z przeprowadzonej analizy wynika, że ogólna jakość raportów była stosunkowo niska, chociaż średnia ta zwiększała się systematycznie, choć powoli, w badanym okresie. Raporty liderów były nieco lepsze od przeciętnych, zawierały najważniejsze informacje, uległy istotnej poprawie w badanym okresie, zaś raporty maruderów zawierały niewiele danych a jakość ich raportów w badanym okresie nie poprawiła się istotnie.

Moim zdaniem wystarczyłoby skoncentrować się na tym, co jest zawarte w tytule pracy, czyli pomiar wyników. Badanie jakości wybranych raportów niewiele wniosło, a w dodatku jest obarczone wysokim poziomem subiektywizmu, nie wspominając o tym, że ta metoda nie jest już adekwatna do etapu rozwoju rynku raportowania w Polsce. Wiarygodność i adekwatność informacji powinna być i będzie weryfikowana szczegółowo przez audytora i taką metodę przyjęto w ramach CSRD.

Główna część pracy i jej istotny wkład dotyczy zastosowania uznanej metody globalnej CK do analizy wyników w określonej grupie spółek z GPW. Autor wybrał jedną branżę „odzież i obuwie” i oceniał raportowane wyniki niefinansowe w latach 2017 – 2020. Opis badania, poszczególnych etapów, zasługuje na uznanie. Bardzo profesjonalnie wykonana praca. Warto zwrócić uwagę na proces dopasowywania wskaźników z CK do polskich realiów. Ta część zdecydowanie mogłaby być poszerzona, gdyż właśnie tu widać kompetencje Autora, a jednocześnie to właśnie zestaw podstawowych wskaźników pozafinansowych jest bardzo istotny w perspektywie najbliższych lat, gdy różne metodologie oceny, ratingi ESG, będą decydowały o dostępie do finansowania (zgodnie z wytycznymi SFDR).

W rezultacie Autor przedstawia 10 wskaźników środowiskowych oraz 5 wskaźników społecznych, przypisując im wagi branżowe, a także 6 wskaźników w zakresie ładu korporacyjnego oraz 2 wskaźniki zaangażowania ekonomicznego. Uzyskane wyniki mogą wywołać wiele pytań. Szkoda, że Autor stosunkowo niewiele miejsca poświęcił wnioskowi i rekomendacjom. Analiza wyników jest raczej „techniczna”, pokazująca pewne prawidłowości i – nie ma co ukrywać – niską świadomość kadry menedżerskiej w tym zakresie, choć widać, że następuje tu powolny postęp.

W pracy nie widać sposobu wyliczania poszczególnych wskaźników, dlatego rodzi się wiele pytań. Moje główne pytanie dotyczy jednego ze wskaźników, a mianowicie „zielonego przychodu”. Jest to wskaźnik z grupy wskaźników środowiskowych, czyli tych, których waga jest większa niż wszystkich pozostałych łącznie. A w dodatku ten właśnie wskaźnik ma zdecydowanie najwyższą wagę pośród wszystkich. W opisie wg. CK jest to procent ogółu przychodów związany ze sprzedażą produktów i usług wytworzonych z wykorzystaniem technologii przyjaznych zrównoważonemu rozwojowi. Dlaczego zatem Autor uznał, że spółka VRG (dawna Vistula) ma tu 100% za rok 2020, tzn. że ich produkcja jest w pełni „zielona”? Dobrze przecież wiemy, że branża odzieżowa jest zdecydowanie toksyczna dla środowiska i dopiero niektóre „zielone” rozwiązania są wprowadzane przez niektóre spółki globalne.

Dodatkowo można zauważyć, że w innej tabeli wartość tego wskaźnika dla tej spółki za rok 2019 wynosi 35%. Dużo mniej. Cóż zatem stało się takiego w tej spółce w ciągu jednego roku? A jednocześnie Autor pokazuje, że wartość tego wskaźnika np. w spółce Adidas jest 23%.

Inna kwestia, która budzi wątpliwości dotyczy niewielkiego zakresu ujawnień. Jak można liderem nazywać spółkę, która ujawnia tylko 4 z 10 wskaźników środowiskowych? Być może nie ujawnia tych pozostałych, bo wtedy jej pozycja w ratingach ESG byłaby znacznie gorsza.

Ciekawe pytanie może też dotyczyć tego, dlaczego wszystkie badane spółki najczęściej ujawniały informacje społeczne dotyczące pracowników i warunków pracy, na drugim miejscu ujawnienia dotyczące ładu korporacyjnego, a dopiero na trzecim dotyczące środowiska. Z obecnych dyskusji wokół ESG, zarówno w Polsce jak i na świecie wynika, że obszar środowiskowy jest łatwiejszy, bo wskaźniki są precyzyjne, oparte na nauce i w dodatku opisane w ramach taksonomii. Natomiast wskaźniki społeczne budzą wiele kontrowersji, są niejednoznaczne, a Komisja Europejska wycofała się ostatnio z planu zbudowania taksonomii społecznej.

Takich pytań można tu postawić wiele. Z jednej strony świadczy to o tym, że Autor przeprowadził bardzo ważne i unikatowe na polskim rynku badanie. Z drugiej jednak – można żałować, że nie poszedł głębiej w dyskusowanie wyników, doskonalenie wskaźników, uzasadnianie przyjętych ocen. W ramach dyskusji wyników, rekomendacji i podsumowania – w rozdziale szóstym - poprzestał na ogólnych stwierdzeniach, podczas gdy mógł zaprezentować udoskonalony model wychodzący z zestawu wskaźników CK, ale lepiej dostosowany do warunków rynku europejskiego. Mam nadzieję, że Autor otwiera w ten sposób nowe pola badawcze, niezwykle istotne w ramach „tsunami legislacyjnego” ESG, które właśnie się rozpoczęło i doprowadzi do radykalnej zmiany nastawienia do raportowania wskaźników zrównoważonego rozwoju.

PODSUMOWANIE

Podsumowując, zidentyfikowany problem badawczy, pytania badawcze i metody, a także układ pracy uznaję za prawidłowy (ze wskazanymi powyżej zastrzeżeniami) i oceniam pozytywnie.

Część teoretyczną pracy oceniam dobrze. Świadczy ona o ogólnej orientacji Doktoranta w problematyce zrównoważonego zarządzania, sprawozdawczości i o umiejętności analize literatury przedmiotu (ze wskazanymi powyżej zastrzeżeniami).

Część empiryczna przedstawiona przez Doktoranta w dysertacji jest interesująca i stoi na odpowiednim poziomie. Mankamentem jest brak dokładniejszej analizy uzyskanych wyników. Ogólnie jednak Doktorant zademonstrował umiejętność przedstawiania wyników prowadzonych badań. Tabele i zestawienia są dobrze dobrane i ułatwiają zrozumienie przekazu.

Podsumowując swoją opinię stwierdzam, że pracę mgr Pawła Ogrodnika uważam za odpowiednio przygotowaną. Doktorant wykazał dobrą orientację w koncepcjach teoretycznych, a także przeprowadził samodzielnie pracochłonne badania empiryczne. Uważam przedstawiony do recenzji tekst za opracowanie, które może stanowić podstawę do dopuszczenia do publicznej obrony.

KONKLUZJA

Przedstawioną do recenzji rozprawę oceniam pozytywnie, jako spełniającą wymogi stawiane dysertacji doktorskiej. Uważam, że stanowi ona oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz wykazuje ogólną wiedzę kandydata w dyscyplinie naukowej nauki o zarządzaniu i jakości, a także samodzielność prowadzenia pracy naukowej (art. 13 Ustawy).

Pan magister Ogrodnik podjął w swojej pracy aktualny i istotny temat nie tylko z perspektywy naukowej, ale i praktycznej. Dlatego pozytywnie oceniam całość rozprawy oraz wnioskuję do Rady Naukowej Dyscypliny Nauki o Zarządzaniu i Jakości Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie o dopuszczenie Pana Pawła Ogrodnika do dalszych etapów postępowania w przewodzie doktorskim.

Bogdan Rog